

*Сташко Г. І.,
аспірант кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ЕВОЛЮЦІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Анотація. У статті подано сюжетний огляд жіночих образів в американському пісенному фольклорі, проаналізовано еволюцію жінки та її ролі в сім'ї та американському суспільстві.

Ключові слова: пісенний фольклор, гендер, жіночі образи, американська культура, еволюція.

Постановка проблеми. Вивчення проблем фольклору та проведення досліджень у лінгвістичній площині підтверджує тісний зв'язок та взаємовплив мови та культури. Звернення до фольклорних джерел на сьогоднішній день є актуальними для лінгвістичних розвідок не лише як до матеріалу досліджень, а як до фактору впливу на слухача та формування національних стереотипів. Це зумовило нас почати дослідження аспектів функціонального значення фольклорної культури, а надто жіночі образи, які допомагають краще зрозуміти та інтерпретувати послання, закодовані в словах, звуках, інтонації та мелодії. Дослідження ролі жінки в суспільстві дає змогу описати еволюцію суспільства та жінки в ньому, а фольклорні пісенні тексти є тим історичним матеріалом, що передають світосприйняття тієї чи іншої епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями гендерної лінгвістики цікавляться як зарубіжні (D. Cameron, J. Coates, A. Goddard, G. Lakoff, R. Lakoff, C. Miller, L.M. Patterson, D. Tannen, С.С. Асірян, А.В. Кириліна, В.А. Маслова, Л.Н. Пушкарьова, І.І. Халеева та інші), так і українські науковці (О.Л. Бессонова, О.С. Бондаренко, Н.Д. Борисенко, О.Ю. Дубенко, О.В. Дудолодова, Г.І. Емірсуїнова, С.Я. Єрмоленко, О.Л. Козачишина, А.П. Мартинюк, А.С. Птушка, Я.В. Пузиренко, О.О. Селіванова, О.Ф. Сизова, О.В. Ткачик, С.О. Швачко та інші). Проте варто зазначити, що лінгвістичні дослідження суто жіночих образів саме через призму американського пісенного фольклору (M.E. Brown, A. Capila, C.R. Farrer, В.А. Дмитренко, Н.І. Панасенко) є нечисленними, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – детально розглянути гендерне питання, що дасть змогу встановити зв'язок народної свідомості з реальністю та змалювати історичні зміни в відносинах «жінка-суспільство» та «жінка-сім'я». Розглянувши та проаналізувавши гендерну проблематику в американському пісенному фольклорі (далі АПФ), що виступає об'єктом у дослідженні, ми також сподіваємося зрозуміти еволюцію образу жінки та її роль у сім'ї та суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукові студії по-різному аналізують питання гендеру. Існує три напрямки гендерних досліджень – лінгвістичний, комунікативний та культурологічний [1]. В актуальній статті ми комплексно підійшли до вивчення жіночих образів, адже

аналіз фольклорних пісенних текстів є повним лише в їх інтеграції. Своєрідність американської фольклорної пісні та фольклору в цілому зумовлена особливостями формування нації та історичного розвитку країни. Будучи відносно молодою, Америка не пройшла відомих величних художніх епох, через які пройшов розвиток Старого Світу. Тому закономірно стверджувати, що фольклор у ній виник не на початку розвитку нації, а був запозичений з інших країн у процесі еміграції. Раніше ми вже розглядали коріння АПФ [2, с. 293], де визначили його 4 основні джерела, а саме автентичний фольклор корінних індіанців; різноманітний та насичений яскравими образами пісенний фольклор іммігрантів, переважно з Великобританії; меланхолійні та легкі афро-американські пісні з вірою в краще майбутнє; авторські пісні, що виникли в процесі становлення американської нації і стали надзвичайно популярними. Безумовно, АПФ – це мозаїка слів і мелодій, звуків і ритму, почуттів та вражень. Ця багатогранна подібність на інші фольклори та одночасна унікальність є чи не основною особливістю американської фольклорної пісні.

Окремо варто відзначити важливість хронологічно останнього джерела, тобто авторських пісень. Чому вони займають досить велику нішу в АПФ? Дослідники [3; 4; 5; 6] поділяють думку про те, що роль авторської пісні – одна з ключових в АПФ. Так, Н.І. Панасенко та Я.Ф. Дмитрієв відмічають, що в американських альманахах лише деякі пісні позначені як «traditional», тобто, у нашому розумінні, народні, але також існує велика кількість авторських пісень, які в силу своєї популярності наближені до народних [6, с. 170]. Завдяки тому факту, що формування американського фольклору почалось у 17 столітті та через наявність письменності та книгодрукування більшість авторів американських пісень відомо [7, с. 299].

Обговоривши особливості АПФ, перейдемо до аналізу жіночих образів у ньому. Так, вибірка включає 3 збірники [3; 4; 5] загальною кількістю 255 найпопулярніших американських пісень, з яких 85 мають жіночі образи, а це 0,33%. У цей відсоток ввійшли як основні образи («Oh, Susanna», «Clementine», «Cindy»), де жінка – головна героїня, навколо якої закручується сюжет, так і другорядні, де жіночий образ вимальовується з контексту, як, наприклад, у коліскових («Mighty Lack a Rose», «All the Pretty Little Horses»), «Kentucky Babe»). Популярність всіх пісень, що ввійшли до вибірки, підтверджується їх численними реміксами у виконанні сучасних бендів, переспівуванням видатними співаками сучасності, використанням у кінематографі та художній літературі.

Для кращого огляду еволюції жіночого образу в американській фольклорній пісні за основу взято періоди-

зацію, запропоновану американським композитором та музикознавцем Т. Рафом [3], яка співпадає з основними віхами історичного розвитку Америки. Він виділяє 5 періодів, а саме: 1) Рання Америка (Early America) (1620–1810) («Green sleeves», «Barbara Allen», «Billy Boy»); 2) Америка Першопоселенців (Pioneer America) (1810–1860) («On Top of Old Smoky», «Sweet Betsy From Pike», «Polly Wolly Doodle»); 3) Становлення Америки (America's Coming of Age) (1860–1890) («Beautiful Dreamer», «Oh Promise Me», «There is a Tavern in the Town»); 4) Американська Рубежі Століть (Turn-of-the-Century America) (1890–1910) («Daisy Bell», «Hello! Ma Baby», «Ida»); 5) Америка 20-го Століття (Twentieth-Century America) (1910–1966) («Red River Valley», «Aura Lee», «The Yellow Rose of Texas»). Варто зазначити, що найстаріша пісня «Green sleeves» датується 1620 роком, а «Scarborough Fair», 1966, хронологічно остання у вибірці. Це пов'язано з часовими обмеженнями фольклорної пісні, адже для цього статусу пісня має «настоятися» та підтвердити свій статус.

Ми також використали додаткові джерела з історії Америки [8; 9; 10; 11] для трактування історичних чинників появи певних жіночих образів в АПФ.

Отже, період 1620–1810 – це епоха заселення США іммігрантами, переважно з Європи, тому чисельними є пісні європейського походження. Без сумніву, найбільший відсоток переселенців мали британське коріння. Вони прибули до Америки з мріями про краще майбутнє та статки. Домінує меркантильний підхід до життя. Водночас слово «мрія» є ключовим у ньому для багатьох. Гроші та ліричні жіночі образи матері чи коханої не сумісні, що і продемонстрували результати аналізу. Лише 6 пісень з 23 (26%) мають жіночі образи. У часи, коли жінка не сприймалась чоловіком серйозно, вона відповідно не мала ваги в суспільстві, адже сімейні стосунки лежать в основі суспільних. У відібраних піснях героїні часто висвітлюються іронічно: або як куртизанки, через яких чоловік втрачає розум («Green sleeves»), або як легкодоступні («Comin Thro' the Rye»). Основний акцент у сюжетному представленні падає на зовнішню красу жінки, а не на її духовні якості. Так, у пісні «Comin Thro' the Rye» до героїні на ім'я Дженні (Jenny) вжито безлике звертання «дівча» (lassie) та «бідненька» (poorbody) (в англ. мові слово body дослівно перекладається як «тіло»). А назва пісні «Green sleeves» (зелені рукави) відображає прізвисько невірної коханої, до якої звертається автор. Вважається, що зелені рукави могли бути атрибутом одягу куртизанок, так як у літературі того часу зелений колір згадується як «колір легкості в коханні», оскільки після «вільного кохання» на одязі дівчини залишалися плями від трави. Складається враження, що таке іронічне відношення продиктоване часом, адже чоловік, сконцентрований на грошах, не є носієм високоморальних якостей та не шукає вірності.

Ця епоха також відома насильницьким перевезенням рабів з далекої Африки, для яких фольклорні пісні були чи не єдиною розрадою в тяжкому житті. Здебільшого їх співали жінки, яких використовували як прислугу заможні колонізатори з Європи. Африканські жінки доглядали за їхніми дітьми та співали коліскові, і пісня «All the Pretty Little Horses» є тому підтвердженням. Детальний стилістико-фонетичний аналіз коліскових в АПФ і цієї пісні зокрема [2, с. 294–295] показав, що образ турботливої ма-

тері читається між рядками і виникає з перших звуків, не зважаючи на те, що пісня не має жодного жіночого образу. Асиміляція негритянської культури з притаманною їй різноманітністю в АПФ більше проявлялась на рівні рими, ритму та мелодики [8, с. 554]. Жіноча рима з наголосом на передостанньому складі (*Go to sleepy – Little baby*), асонанс з великою кількістю голосних /i:/ та /i/ (*little thin gis crying Mammy*), що за правилами поетичної фоніки передають спокій, ніжність, кохання [12, с. 184], та м'яких сонорних /m/ (*mammy*), /n/ (*nanny*), /n/ (*little*), що додає ніжних, протяжних та м'яких «жіночих» ноток до образу [2, с. 294].

На початку 19 століття розвиток Америки поступово пришвидшується, а роль жінки стає значнішою. На прикладі пісні «Billy Boy» бачимо, що типова сім'я переселенця живе практично за рахунок того, що вміє робити жінка, а саме шити, прясти, вирощувати, готувати, пекти. Але така дружина – майже мрія, змолоду вона легковажна, як показує аналіз попередніх пісень, а коли набуває всіх цих навичок, то їй вже 85. У пісні присутній гумор та самокритика, що притаманні людям з надією та вірою в краще майбутнє.

1810–1860 рр. – це період освоєння нових земель та значного розвитку Америки як держави та як нації. Оформлюється культура, незалежна від впливу Європи. Важливою історичною віхою, що стала маркером для сприйняття жінки суспільством, є конференція з прав жінок у Нью-Йорку в 1848 р. [11, с. 109]. Всі ці події стали чинниками різкої зміни жіночих образів в АПФ. З 50 проаналізованих пісень цього періоду 12 сюжетно мають жіночі образи, що становить 24%. Всі образи позитивні, здебільшого ліричні, про віртуальну кохану або жінку-ідеал, яка б зіграла, приголубила («Down in the Valley», «All Through the Night», «Drink to Me Only with Thyne Eyes»). Кількість жартівливих пісень («Sweet Betsy from Pike») перевищує іронічно-жартівливі («On Top of Old Smoky»). Все частіше трапляються жіночі образи з конкретними іменами, подробицями характеру («Annie Laurie», «Oh, Susanna», «Cindy»). Характерно, що навіть звертання до померлої дружини не пронизане смутком, а сповнене вдячними спогадами з низкою душевних моментів («Long, Long Ago», «Listen to the Mocking Bird»). Як бачимо, поступово Америка знімає пуританські кайдани та демонструє повагу до сімейних цінностей та гендерну відкритість, що позначилось навіть на популярності дитячої пісеньки-гри «Skip to My Lou» з обміном партнерами, щоб усунути перешкоди для спілкування та надати можливість учасникам познайомитися один з одним.

Період з **1860** по **1890** показує, що інтерес суспільства до жінки зростає. 14 пісень з 44 проаналізованих мають жіночі персонажі, а це становить 32% (в порівнянні з 26% та 24% за попередні періоди). Жіночі образи витонченіші, детальніші, тенденція звернення до конкретних жінок зростає. Однією з можливих причин може бути те, що більше 90% відібраних за цей період пісень з жіночими образами авторські. Звернення до своєї коханої виявилось актуальним для слухачів, які жили з автором в один історичний період. Цікавою деталлю аналізу стали 64% суто ліричних, меланхолійних, пронизаних коханням пісень. Оспівуються сімейні цінності, жінка стає цінним скарбом, а не розвагою («When You and I Were Young, Maggie», «Silver Threads Among the Gold», «Oh, Promise Me»,

«A Man Without a Woman»). Особливо виділяється тенденція, що почалась у попередньому періоді, а саме пісні, в яких чоловік сумує за коханою («Beautiful Dreamer», «I'll Take You Home Again, Kathleen»).

Проаналізувавши історичні події в Америці, що передували появі пісень 1860–1890 періоду, такі, як Каліфорнійська золота лихоманка (1848–1855), Громадянська війна (1861–1865) та війни поза межами США за участі американців (війна з Великобританією (1812–1814), американо-мексиканська війна (1846–1848) [8; 9; 10; 11], допускаємо їх зв'язок з АПФ, адже відомо, що фольклор відображає критичні суспільні настрої та реакцію простих людей на історичні події. Звичайно, військова тематика передбачає популярність чоловічих образів, як то героя, воїна, солдата, полководця, патріота. Проте саме дружини, матері, кохані чекають їх вдома; саме до них апелюють солдатські серця. Війни розлучили багато пар, змусили їх переглянути своє життя та почати цінувати свої відносини. Ті пари, що не пройшли випробування, розпались і винесли свій урок з таких ситуацій. Прикладом підтвердження цієї думки є пісні про зраду («There is a Tavern in the Town», «Clementine») та розчарування навіть у друзях («A Boy's Best Friend is His Mother»). Більш того, війни принесли невимовну біль матерям («Just Before the Battle, Mother»), і саме в цих роках матір вперше стає об'єктом звернення; її образ хоч і другорядний, але насичений та душевно-пронизливий, адже раніше ми свідчили лише про ліричний образ матері в коліскових. Ця материнська тема отримує розвиток аж на початку 20 століття, про що буде відмічено далі у відповідному періоді.

Ще однією особливістю, показовою для аналізу еволюції жіночого образу, є обмін соціальними ролями. Гендерні дослідження Н.І. Панасенко раннього АПФ показали, що в американських піснях жінка – переважно об'єкт розповіді або адресат, напр. *You ought to see my Cindy* («Cindy»), *I gave my love a cherry* («The Riddle») [7, с. 300]. І лише в цю епоху вперше стають популярними пісні від імені дівчини про чоловіка («My Bonnie Lies Over the Ocean»). Поступово жіночий образ еволюціонує, спостерігається зміна соціальної ролі жінки з пасивної на активну.

Кажуть, люди співають, коли їх серце заповнили емоції, будь то радості чи смутку. Як показав сюжетний аналіз пісень за період з 1890 по 1910 рр., нація пережила більше приємних моментів, ніж сумних. Деякі тенденції, що проявились у середині 19 століття, стали трендом. Наприклад, позитивні пісні зі зверненням до коханої дружини («Dear Old Girl», «Sweet Adeline», «Because»), оспівуванням у коханні («I do», «I Love You Truly», «Let Me Call You Sweet heart») чи ностальгією за коханою («Sourwood Mountain», «By the Light of the Silvery Moon») переважають. І хоча сумні пісні також присутні (40%), наприклад, про померлу дружину («My Gal Sal») чи кохану («On the Banks of Wabash»), що змальовують сум чоловіка за втраченим коханням («Goodbye My Lady love», «In the Shade of the Old Apple Tree», «I Wonder Who's Kissing Her Now»), вони мають достойний жіночий образ, до жінки відносяться з повагою.

Отже, можна констатувати, що на рубежі століть країна скинула баласт і почала розвиватися економічно, що позитивно вплинуло на загальний рівень життя простих американців. 45% (27 з 60) пісень з жіночими образами,

в яких жінка постає привабливою та коханою, мають додаткові нотки незалежності та розкутості. Помітно більшу рівність між чоловіком та жінкою, чому не в останню чергу посприяв ріст добробуту та переключення людей з проблем на маленькі радощі від життя, як то музики чи танцю («After the Ball», «The Band Played On», «Sidewalks of New York»). Жінки відвідують виставки («Meet Mein St. Louis, Louis») та більше думають про себе, стають більш веселими, капризними та трішки егоїстичними («Wait Till the Sun Shines, Nellie»), навіть фарбують волосся («Mary's Grand Old Name») та водять авто («In My Merry Oldsmobile»). Як бачимо, важливі відкриття відбилися на тематиці пісень також. Зокрема, такі винаходи, як телефон («Hello, Ma Baby»), велосипед («Daisy Bell», «A Bicycle Built for Two»), автомобіль («In My Merry Oldsmobile», «Wait Till the Sun Shines, Nellie») є бекграундом пісень з жіночими образами красунь та розумниць.

Також помітно, що ведуча роль у піснях належать чоловікам, вони звертаються до жінок, чим показують їх роль та статус. Жінкам не притаманно звернення, як то в українських народних піснях чи сучасних популярних піснях з розкутими поглядами. І лише на початку 20 століття можна засвідчити дві пісні з домінуючим жіночим образом, це пісня «Bill Bailey, Won't You Please Come Home?», де дружина постійно проганяла чоловіка з дому, а коли він розбагатів, почала сама просити його повернутися, та «Frankie and Johnny» – пісня з детективним сюжетом, де дружина вбила чоловіка за зраду.

За останній проаналізований період (1910–1966) кількість фольклорних пісень з жіночими образами знизилась з 45% до 33% (26 з 78), особливо після 1920 р. Проте це пов'язано не з відсутністю інтересу до фольклору, а з його особливістю, яку ми згадували вище: щоб стати фольклорною, пісня має пройти перевірку часом. Крім того, як відмічає Н.І. Панасенко [6, с. 173], розвиток АПФ перейшов в іншу площину. Відбулась зміна відсоткового складу населення, а саме містяни почали превалювати над сільськими жителями, а як відомо, саме сільське населення є тим прошарком, який виконує передачу народної пісні та музики і сприяє її розвитку. Ще однією вагомою причиною кількісного зменшення фольклорних пісень стали фольклорні групи, які продукували численні ремікси вже існуючих пісень, тим самим відроджуючи АПФ.

Продовжуючи аналіз пісень з жіночими образами за вказаний період зазначимо значний інтерес американців до сердечних тем. Цифрові дані показали, що 77% пісень мають образи коханої. Звернення до історичних джерел дає підстави стверджувати, що такий результат є відлунням Першої та Другої світових воєн. Образ коханої допомагав вірити в перемогу («Red River Valley», «Round the Neck She Wore a Yellow Ribbon», «The Yellow Rose of Texas»), а найсміливіші жінки бажали воювати на рівні з чоловіками («The Cruel War», «Johnny Has Gone for a Soldier?»). У післявоєнні роки чоловіче населення зменшилось, що також позначилось на кількості «старих дів» та корисливих дівчат («Bell Bottom Trousers», «Hinky Dinky Parlay-Voo»).

Висновки. Можна підсумувати, що навіть з такої вузької ніші пісень з жіночими образами помітно, як історія відбивається на суспільстві та на долях людей. Детальний аналіз сюжету показав зв'язок почуттів та життєвих мо-

ментів протягом всієї історії народу та важливість фольклорної пісні як дзеркала народної душі. Жіночі образи асоціюються з коханням та добротою, отже, не дивно, що переважна більшість персонажів – це кохані, дружини, коханки, матері. Еволюція жіночого образу американки свідчить про позитивне зрушення у питанні ставлення соціуму до жінки, її ролі та статусі. Починаючи з ролі куртизанки в 17 столітті зі споживацьким ставленням до неї чоловіків та засудження, іронії з боку суспільства, жінка набуває статусу коханої дружини та душевного друга вже в 19 столітті. Цьому сприяють покращення добробуту та культурні прориви. Сім'я вважається фундаментом суспільства, а жінка – надійною опорою чоловіка. Звичайно, жіночі образи варіюються від веселих та безтурботних до сумних та меланхолійних. Інколи це пов'язано з історичними подіями, а інколи – з особистими переживаннями автора.

Що суттєво відрізняє американку від інших жінок? Безперечно, її відносна незалежність, рівність у правах, хоробрість та просунутість. Вона не просто виконує роль берегині сімейного вогнища, а й отримує привілеї бути капризною та приймати самостійні рішення. Вона обирає чоловіка. І в сучасному світі американська жінка має більше прав, демократичні настрої ставлять її на один соціальний щабель з чоловіком. Отже, контактуючи з настроями суспільства, фольклор не лише затверджує стереотипи, а й створює ідеї для певної культури, що стають своєрідними культурними маркерами гендеру.

Аналіз також підтверджує малу кількість пісень з образом матері (лише 8 з 85, з них 4 – колискові). Оскільки роль матері – одна з ключових у сім'ї та суспільстві, причини такого результату варто висвітлити в окремій статті. Не менш вагомим внеском у дослідження АПФ буде лінгвістичний аналіз авторських пісень.

Література:

1. Панасенко Н.І. Гендерні стратегії пісенного дискурсу (лінгвістичний та культурологічний аспекти) / Н.І. Панасенко // Мовні і концептуальні картини світу. Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т філології. – 2002. – № 7 – С. 414–421.
2. Сташко Г.І. Засоби стилістичної фонетики у створенні жіночих образів (на матеріалі американського пісенного фольклору) /

Г.І. Сташко // Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. – 2014. – № 44 – С. 293–295.

3. Raph Th. The American Song Treasury. 100 Favorites / Theodore Raph. – New York: Dover Publications, 1986. – 406 p.
4. Appleby A. America's All-Time Favorite Songs / A. Appleby, J. Stone. – New York; London; Sydney: Amsco Publications, 1991. – 398 p.
5. Osman A.H. If You Feel Like Singing / A.H. Osman, J. McConochie. – English Language Programs Division. Bureau of Education and Cultural Affairs. United States Information Agency: USA, 1993. – 95 p.
6. Панасенко Н.І., Дмитриев Я.Ф. Культурологический подход к классификации американского песенного фольклора / Н.И. Панасенко, Я.Ф. Дмитриев // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2008. – № 24 (163). – С. 168–183.
7. Панасенко Н.І. Песенний дискурс в культурно-історическом и гендерном аспекте / Н.И. Панасенко // Человек и его дискурс. – Волгоград: 2014. – С. 296–302.
8. История США в 4 т. / под ред. Н.Н. Болховитинова. – М.: Наука, 1983. – Т. 1: «1607–1877». – 1983. – 688 с.
9. Народ, да! Из американского фольклора / под ред. Н. Шерешевской, Т. Голенпольского. – М.: Правда, 1983. – 480 с.
10. Иванян Э.А. История США: [пособие для вузов] / Э.А. Иванян. – М.: Дрофа, 2004. – 576 с.
11. Макиннерни Д. История США / Д. Макиннерни. – М.: Эксмо, 2009. – 336 с.
12. Ференц Н.С. Основы литературоведения: [навчальний посібник] / Н.С. Ференц. – К.: Знання, 2011. – 431 с.

Сташко Г. І. Еволюція женских образов в американском песенном фольклоре

Аннотация. В статье представлен сюжетный обзор женских образов в американском песенном фольклоре, проанализирована эволюция женщины и ее роли в семье и американском обществе.

Ключевые слова: песенный фольклор, гендер, женские образы, американская культура, эволюция.

Stashko H. Evolution of female images in American song folklore

Summary. The article focuses on the plot review of images of women in American song folklore and analyses the evolution of a woman, her role in the family and American society.

Key words: song folklore, gender, images of women, American culture, evolution.